

tussen Patroclus en Achilles heeft de dichteres geschreven: 'Voor Homeros bestaan er geen seksuele problemen.' Freudiaanser kan het niet: de zinnelijke liefde was voor Gerhardt kennelijk zelf een probleem.

Een tweede voorbeeld van Gerhardts door-draverij is haar furieuze antwoord op de kritiek (in dubbele zin) van Rob Schouten, die hierboven al is vermeld. Hoeveel moeite zij had om ironisering van haar hooggestemde werk te incasseren, blijkt wel uit het feit dat zij een relatie legde tussen deze houding en die van een NSB-collega uit haar Kampen-tijd! Dat Koenen op p. 248 de vergelijking van Gerhardt zonder commentaar laat passeren, vind ik niet alleen vreemd, maar zelfs storend.

Bij de tot dusverre ongepubliceerde, of niet in de VG opgenomen, gedichten zijn ook heel wat half of geheel mislukte. Koenen geeft dit ook wel eens aan, maar m.i. niet vaak genoeg. Er is bijvoorbeeld een fragment van het door Gerhardt vervaardigde Kamper schoollied opgenomen (p. 41) dat zo criant slecht is, dat je haast niet kunt geloven dat het van dezelfde dichteres als van het sublieme 'Eindvergadering' (VG 127) afkomstig is. En zo zijn er meer betreurenswaardige misers. Ongetwijfeld is Mieke Koenen de verzen van 'haar' dichteres in het hart gaan dragen en mede daardoor diep in de belevingswereld van Ida Gerhardt doorgedrongen, maar wat meer reserve tegenover de idiosyncrasieën en ontsporingen van de dichteres zou deze studie evenwichtiger hebben gemaakt.

Rudi van der Paardt.

Ander water: een herlezing van Gerard Reves 'De avonden' / Chris de Zoeten. – Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden, 2003. – 118 p.; 24 cm.-(SNL-reeks; no. 10)

ISBN 90-807276-2-8 Prijs € 15,95

Het karakter van de monografie die Chris de Zoeten heeft gewijd aan de debuutroman van Gerard Reve, *Ander water. Een herlezing van Gerard Reves 'De avonden'*, laat zich aflezen aan een tweetal beweringen in zijn inleiding. Hij is van mening dat de kritiek in haar commentaar op deze roman tekort is geschoten, omdat zij 'haar analyses niet ver genoeg heeft voortgezet.' (p. 7) De tweede bewering luidt dat de verteltechniek van *De avonden* het zicht beneemt op de ontwikkeling die zich aftekent in de roman. De Zoeten stelt zich ten doel aan te tonen dat de protagonist Frits van Egters 'een wezenlijke ontwikkeling doormaakt [...]' (p. 8).

Deze uitspraken bereiden de lezer voor op een volgehouden minutieuze ontleding van de roman, die wordt opgevat als een reservoir van verborgen betekenissen. Inderdaad stelt De Zoeten 'een tamelijk lang en detaillistisch betoog' in het vooruitzicht, waarin hij, gaande van hoofdstuk naar hoofdstuk, alle elementen belooft te belichten 'die ook maar enigszins relevant lijken' (p. 9). Volgens welk criterium hij deze relevante elementen selecteert, blijft daarbij duister.

Het boekje van De Zoeten bestaat uit achttien hoofdstukken. Afgezien van de inleiding en de slotbeschouwing, zijn tien daarvan gewijd aan het gelijke aantal hoofdstukken dat *De avonden* telt. Zij worden afgewisseld door cursieve hoofdstukjes die aanvankelijk handelen over aspecten van de verteltechniek als focalisatie, compositie en symboliek, maar later de humor en de voorstelling van God in de roman tot onderwerp hebben.

Volgens De Zoeten beschrijft *De avonden* de pogingen van de hoofdfiguur een volwassen identiteit te veroveren. Diens vertrekpunt is een toestand van verlamming, waarna hij probeert af te rekenen met het trauma dat het gymnasium hem heeft bezorgd en met de fixatie aan de kindertijd, waarvoor de houding tegenover de ouders uiteraard van belang is. Ook moet hij zijn inauthenticiteit overwinnen, die bijvoorbeeld tot uiting komt in zijn bijdragen aan volgens een vast patroon verlopende gesprekken met vrienden, en, bovenal, zijn homoseksualiteit accepteren. Het is een heel programma, hier sterk bekort weergegeven, dat Frits van Egters volgens De Zoeten afwerkt in *De avonden*.

Het is zeer wel te verdedigen dat Reves roman een zekere ontwikkeling vertoont. De apotheose in oudejaarsnacht en de befaamde slotwoorden wijzen in deze richting. Ook verschilt de liefdevolle wijze waarop Frits in de monoloog tot God over zijn ouders spreekt, al bedient hij zich daarbij van krasse bewoordingen, van de hardvochtige observaties waaraan hij hen eerder in de roman onderwerpt. Het is bovendien interessant dat De Zoeten expliciet aandacht besteedt aan de mislukking van de hoofdfiguur op het gymnasium en de nauwelijks bedwongen agressie die daarvan het gevolg is. Terecht werpt hij ook de vraag op waarover Frits op oudejaarsavond wil praten, als deze zich voorneemt: 'Nu moet ik het zeggen, [...] ik moet het zeggen' (p. 108). Voor De Zoeten lijkt het geen twijfel wat Frits wil openbaren: zijn homoseksualiteit – die overigens allesbehalve evident is. Maar is het, gelet op de inhoud van de monoloog die hij later tot God richt, niet mogelijk dat hij blijk wil geven van zijn genegenheid voor zijn ouders of iets van zijn

visie op het leven wil prijsgeven? Zowel hier als elders is De Zoeten erg zeker van zijn zaak.

Toch lijkt het er sterk op dat hij ten prooi is gevallen aan zijn eigen premissen. 'De geschiedenis van Frits van Egters [...] wordt gecensureerd aangeboden', poneert De Zoeten (p. 115). Hij ziet 'de strakke regisseurshand van de auteur' en 'een uitgesproken literaire encensering' (p. 54). De opvatting die in deze uitlatingen doorschemert, is die van literatuur als een medium dat weloverwogen wordt gehanteerd om een geheime boodschap te verkondigen. In overeenstemming hiermee rept De Zoeten van Reves 'ware bedoelingen' (p. 71), die hij, onder meer met behulp van de humor, maskeert en oppert hij dat er 'wel een bedoeling [moet] schuilen' achter bepaalde overwegingen van Frits van Egters (p. 65). Wie deze uitgangspunten tot de zijne maakt en niet terugdeinst voor gekunstelde duidingen, kan zichzelf wijsmaken dat hij de ene na de andere interpretatieve vondst doet. Maar in feite verstrikt hij zich in een volstrekt subjectieve interpretatieve paranoia.

Het boek van De Zoeten barst bijkans uit zijn voegen van de vergezochte interpretaties. Ik beperk mij tot enkele voorbeelden. Na geconstateerd te hebben dat Frits van Egters vaak de tijd van de dag vaststelt en na beweerde te hebben dat Reve de innerlijke gesteldheid van een personage mede schetst via het vermelden van de weersomstandigheden, geeft hij commentaar op de eerste twee zinnen van *De avonden*, in het bijzonder de zinsneden 'Het was nog donker' en 'Hij keek op zijn [De Zoeten citeert abusievelijk 'een'] lichtgevend horloge'. De Zoeten herkent hier de twee genoemde motieven en bedelft de aangehaalde zinnestukjes onder de loodzware interpretatie 'dat alleen de tijd in deze duisternis goed zichtbaar zal zijn' (p. 18). De duisternis heeft overigens niets met het weer te maken, maar alles met het jaargetijde en het uur van de dag.

Dit is een relatief onschuldig voorbeeld. Het kan erger. Als Frits tabak steelt van zijn vader, ziet De Zoeten daarin 'een infantiele poging' van de gesjeeste gymnasiast de intellectuele achterstand op zijn veel lezende vader te verkleinen (p. 19). En wanneer deze man zijn zoon wijst op een passage in zijn boek waarin de graven van Egters worden genoemd, wier rechten dateren van 1348, interpreteert De Zoeten dit als een voor Frits pijnlijke confrontatie met zijn seksuele geaardheid via 'de door de vader gereleveerde boodschap: de familie bestaat al eeuwen (en zorg ervoor dat ze voortgezet wordt)' (p. 38).

Interpretatoren van het type De Zoeten zijn er voortdurend op uit meteorologische verschijnselen symbolisch te duiden. Als Frits in de ro-

man een aankoop doet, meent De Zoeten bijvoorbeeld dat deze handeling 'onder gunstige voortekens' staat, gezien de mededeling dat de zon even door de wolken schijnt (p. 35). Wat is dit een flauwe en primitieve wijze van interpreteren en – om mij een persoonlijke opmerking te veroorloven – wat blijft er op deze manier weinig over van een roman als *De avonden*! De hele wereldliteratuur maakt duidelijk dat de beschreven weersgesteldheid een symbolische waarde kan krijgen, maar het betreft geen volautomatisch te leggen verband. In het hoofdstukje 'Over symbolische en andere indicatoren' memoreert De Zoeten dat Reve voor *De avonden* gebruik maakte van de werkelijke weersverwachtingen voor de laatste tien dagen van 1946. Hij vervolgt: 'en het is frappant hoe hij zónder daarvan drastisch af te wijken met de meerwaarde van de weersgesteldheid heeft gewoekerd' (p. 63). Plausibeler lijkt mij de conclusie dat het symbolisch surplus slechts in de geest van De Zoeten bestaat.

Ook namen zijn niet veilig voor exegeten als hij. Zo voorziet hij de naam Jaap Elderer, een vriend van Frits die vader is en wiens vrouw een tweede kind verwacht, van de volgende duiding: 'hij is een Jacob de aartsvader, en zijn achternaam kan dat ondersteunen, als je er, via het Engels, de notie "ouder" in wilt lezen' (p. 37). Commentaar overbodig.

Ander water – de titel verwijst naar één van de dromen van de hoofdfiguur, waarop De Zoeten zich ook uitleeft – laat zien hoezeer een interpretator kan ontsporen die niet streng is voor zichzelf. Interpreteren is een belangrijke, maar moeilijke activiteit binnen de literatuurwetenschap. Een combinatie van verbeeldingskracht en kritische zin is daarvoor onontbeerlijk. Op het bezit daarvan kan De Zoeten helaas niet bogen. Dit is des te gevaarlijker, omdat hij wel over een heldere stijl beschikt, waarvan een zekere overtuigingskracht kan uitgaan.

In 1990 publiceerde Johan Snapper: *De spiegel der verlossing in het werk van Gerard Reve*, een studie die is opgenomen in De Zoetens beknopte bibliografie. Snapper grossiert in gekunstelde duidingen, zoals ik indertijd heb laten zien (zie *Spektator* 1991, nr. 3-4, p. 405-408). De monografie van Chris de Zoeten doet daar weinig voor onder. De enige troost is dat deze keer slechts één werk van Reve wordt gemaltraitieerd en niet een geheel oeuvre.

G.F.H. Raat